

Guide för vandringsledsansvariga i Jämtland Härjedalen

Augusti 2025

Foto: Anette Andersson

Guiden är framtagen i samverkan med ledaktörer i Jämtland Härjedalen inom projektet "Organisering av vandringsleder" som genomförts av Jämtland Härjedalen Turism med stöd från Naturvårdsverket, Region Jämtland Härjedalen och Kommunförbundet Jämtland Härjedalen.

Innehållsförteckning

INLEDNING	2
NATIONELLT RAMVERK FÖR VANDRINGSLEDER	3
Ramverket - Organisering	4
Ramverket - Fysisk led	5
Ramverket - Upplevelse	6
Ramverket - Service	7
Ramverket - Kommunikation	8
Nationell samverkansmodell	9
KOMPLETTERINGAR FÖR JÄMTLAND HÄRJEDALEN	10
Regional och lokal samverkan	11
Gemensam målbild	12
Checklista för kvalitetssäkring i Jämtland Härjedalen	13
Dialog med markägarna	14
Pilgrimslederna i Jämtland Härjedalen	15
Hållbar dialog med rennäringen	16
Fjällsäkerhet	17
SIST MEN INTE MINST	18
Värdet av infrastrukturen i naturen	18
Finansiering	19
Allemansrätten	20
Bilagor:	
1. Ramverkets kvalitetskriterier	
2. Checklista för kvalitetssäkring i JH	
3. Exempel på skötselplan	
4. Ramverkets svårighetsgrad	
5. Digitalt ifyllningsbar checklista för kvalitetssäkring i JH	

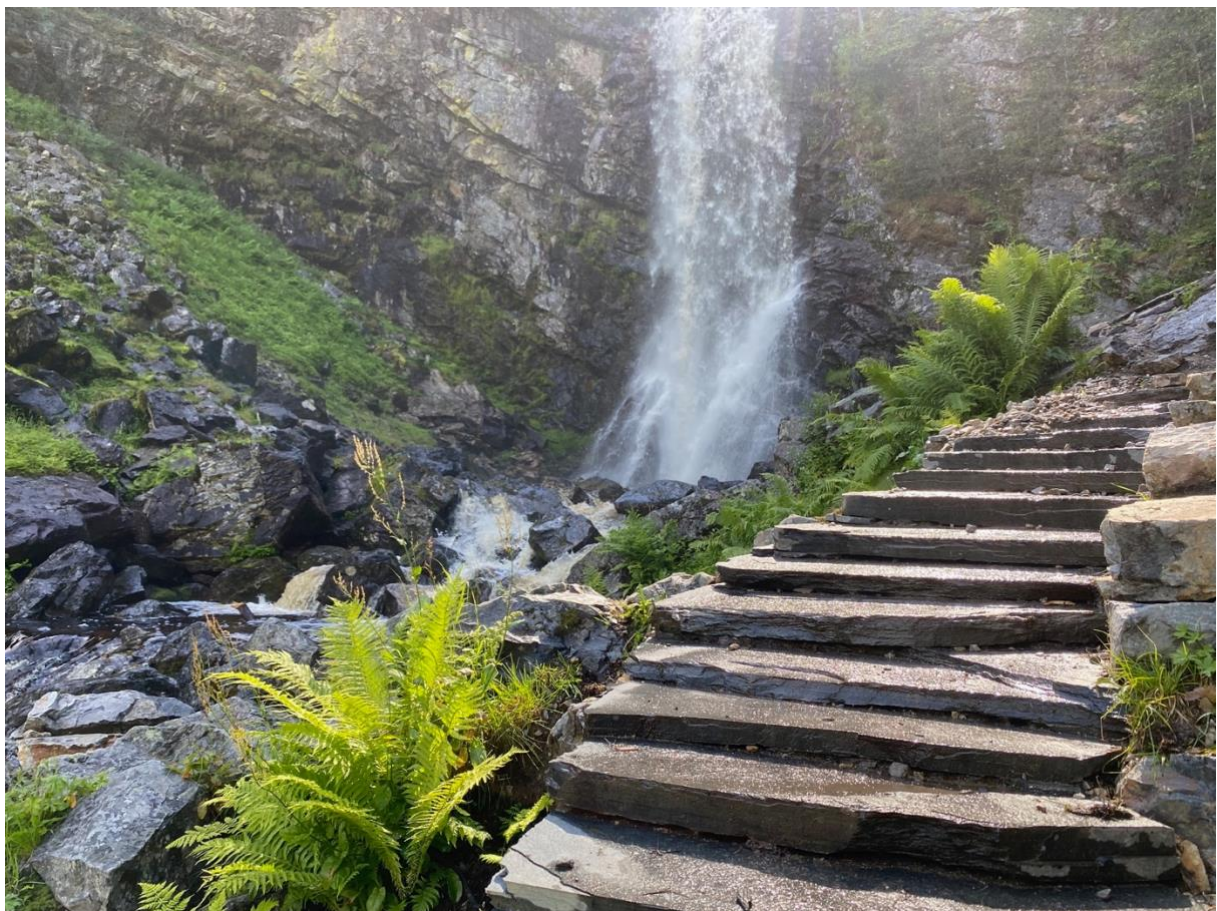
Inledning

Nationellt ramverk för vandringsleder är ett nationellt system av kvalitetskriterier och verktyg som togs fram genom ett projekt (2019-2022) som initierades av Regionala Nätverket för Besöksnäring och Turism (RNBT). Det är öppet och tillgängligt som stöd och hjälp för alla som arbetar med utveckling och förvaltning av vandringsleder. Ramverkets rekommendationer ska bidra till höjd kvalitet och gemensam standard på svenska vandringsleder över tid utifrån regionala och lokala förutsättningar.

För att Ramverket ska bli lättare att praktisera av ledaktörer i Jämtland Härjedalen så har det viktigaste sammanfattats i den här guiden. Vi har också lagt till några avsnitt som är relevanta för oss i vår region.

Målet med ledguiden är att du som är ansvarig för en vandringsled lättare ska kunna höja kvaliteten på leden utifrån de riktlinjer som finns i Ramverket. Alla våra leder är viktiga för både bofasta och besökare, folkhälsa, platsattraktion samt lokal, regional och nationell utveckling.

I den här guiden ligger fokus på *vandringsleder i Jämtland Härjedalen där staten inte är huvudman*, vilket också är avgränsningen för de medel som Naturvårdsverket tillhandahåller för den här satsningen som pågår fram till 2027. Innehållet kan dock appliceras på alla typer av leder.

Kvalitetssäkrad led med offerdalsskiffer till Fettjeåfallet i Klövsjö.

Foto: Andreas Edholm

Nationellt ramverk för vandringsleder

Nationella ramverket är en ledstjärna att hålla i handen, ett stöd för hur du kan ta dig an allt från skyltning och service till långsiktig förvaltning av lederna. Ramverket ska ge hela landet bättre förutsättningar för att arbeta med att harmonisera standards och regelverk kring allt från skyltning till långsiktig förvaltning av attraktiva, kvalitetssäkrade och hållbara leder för boende och besökare.

Ramverket består av fem kriterieområden som speglar en målbild:

- Organisering
- Fysisk led
- Upplevelse
- Service
- Kommunikation

Till Ramverket hör en verktygslåda med exempel på avtalsmallar, stöddokument, manualer m.m. som har tagits fram eller samlats in från redan etablerade leder (dock inga från Jämtland Härjedalen) som kan användas som inspiration och vägledning för att realisera kriterierna. Implementering av kriterierna sker i takt med resurser och ambitionsnivån för vandringsleden.

För att ta del av Ramverket i sin helhet så behöver du höra av dig till Naturvårdsverkets kundtjänst på kundtjanst@naturvardsverket för att få ett inlogg. Läs mer på www.ramverkvandring.se

NATIONELLT RAMVERK FÖR
VANDRINGS
LEDER

Ramverket - Organisering

För att kunna arbeta utifrån Ramverkets kvalitetskriterier så krävs olika former av organisering kring vandringsleden. I Ramverket pratar man om ledsamordnare, ledansvarig, ledförvaltare och ledpartners.

Sveriges 21 regioner är organiserade på olika sätt. Jämtland Härjedalen Turism är en av de 21 regionala samordnarna i landet och ingår i Utvecklingsgruppen i den nationella samverkansmodellen. I Jämtland Härjedalens åtta kommuner ser det också olika ut inom länet. Se nulägesanalys kring organisering av vandringslederna i våra åtta kommuner [här](#).

Den som är ansvarig för leden ska ha avtal med markägare samt tagit fram en kvalitetsstandard som beskriver leden och tydliggör målgrupper, syfte och ambition med leden. En underhålls- och skötselplan behöver även finnas inom den organisation som har huvudansvaret för leden. Se bilaga 3.

Fantastisk utsikt från Klumplidklumpen i Jormvattnet.

Foto: Andreas Edholm

Ramverket - Fysisk led

I Ramverket finns tips och råd kring den fysiska leden som t.ex. skyltning (ledmarkering) och ledentréer.

Ramverket innehåller inte så mycket om själva markarbetet kring leden och hur man skapar en så underhållsfri led som möjligt. [Cykelfrämjandet](#) har tagit fram en guide för detta som även kan användas som kunskapsunderlag för vandringsleder. I Jämtland Härjedalen genomfördes Leaderprojektet "[Multileder](#)" för några år sedan som ger användbara och praktiska tips på detta.

För att leden ska bli så underhållsfri som möjligt så bör man sträva efter att använda naturens eget material så långt det går och anpassa leden efter underlaget. När man använder trä vid t.ex. spångning på blöta ställen så måste man också vara medvetna om att det behöver repareras och bytas ut efter en viss tid. Se bilaga 3 för exempel på en underhålls- och skötselplan.

I Ramverkets verktygslåda finns många exempel på ledmarkeringar från olika ställen i södra Sverige. Vi rekommenderar att man utgår från den [vedertagna standarden](#) som finns för de statliga fjällederna eftersom det också handlar om en säkerhetsfråga på vandringslederna i Jämtland Härjedalen då våra leder också finns i fjällmiljö.

Ledbyggarskola på Östberget på Frösön.

Foto: Andreas Edholm

Ramverket - Upplevelse

Ramverket lyfter fram olika delar som kan höja upplevelsen för vandraren.

Leden bör lotsa besökaren genom ett varierande *landskap* med naturtyper typiska för det aktuella området.

Leden bör passera områden med höga *naturvärden* samt naturformationer och platser i terrängen som är utmärkande och sevärda, till exempel nationalparker, utsiktsplatser och vattenfall. Slitage- eller störningskänsliga ytor ska undvikas.

Leden bör passera *kulturmiljöer* och platser i landskapet som är värdefulla och sevärda, till exempel fornlämningar, byggnader med särskild karaktär och äldre ortsmiljöer.

En led får gärna ha ett utvecklat *tema* som lyfter områdets historia eller erbjuder besökarna andra värden. I dessa fall kan det finnas ytterligare tematiska krav och rekommendationer att förhålla sig till, vilket är fallet för exempelvis Pilgrimslederna.

Varierande terräng och natur i Jämtland Härjedalen.

Foto: Darren Hamlin

Ramverket - Service

Ramverket lyfter fram olika typer av önskvärd service som bör finnas i anslutning till leden. Det är t.ex. *toaletter* vid ledentréer och lägerplatser. Rutiner för tillsyn av toaletter bör vara reglerat i skötselplanen.

Möjlighet att fylla på *dricksvatten* bör (om möjligt) finnas minst en gång per dag utmed längre vandringsleder, gärna i anslutning till eventuella lägerplatser.

För längre vandringsleder bör ledens start- och slutpunkter vara tillgängliga med *kollektivtrafik*.

Det bör även finnas möjlighet till *övernattning* och *mat* på varje etapp av de längre vandringslederna.

Ledentrén till Blomsterstigen i Storlien.

Foto: Andreas Edholm

Ramverket - Kommunikation

Ramverket rekommenderar att information om leden ska finnas samlad och tillgänglig på webben och bör innehålla; beskrivning av leden, säkerhet, besökaransvar, service och upplevelse samt en svårighetsgradering utifrån den nationella graderingen. Se bilaga 4 för svårighetsgrad. Informationen bör finnas på minst svenska och engelska.

Det bör även finnas en papperskarta på en detaljnivå på minst 1:50 000 och det bör även framgå vilken tid på året som leden sköts och är vandringsbar. Ledens sträckning med tillhörande anordningar bör vara inlagd i kommunens GIS-system och därifrån rapporteras vidare till Lantmäteriet.

Förutom kommunikation på egen webb/app så är det många i Sverige som tillhandahåller information om leden på [Naturkartan](#) som är en tjänst där man löser ett abonnemang. Det finns även andra mer användarbaserade plattformar. Vi bör säkerställa att grundläggande kvalitetskriterier utifrån Ramverket är uppfyllda i de kanaler där vi kommunicerar leden.

Fröå med Åreskutan i bakgrunden.

Foto: Sandra Lee

Nationell samverkansmodell

Nationell samverkansmodell för vandringsutveckling redogör för omhändertagandet av Nationellt ramverk för vandringsleder och beskriver rollfördelning, deltagande parter förhållande till varandra, organisation, arbetssätt och årsprocess.

Syftet med den Nationella samverkansmodellen för vandringsutveckling är att skapa förutsättningar för tillämpning, förvaltning och utveckling av Nationellt ramverk för vandringsleder på såväl lokal som regional och nationell nivå, genom representantskap i alla led.

[Nationell samverkansmodell för vandringsutveckling \(pdf\)](#)

[Presentation: Nationell samverkansmodell för vandringsutveckling \(pdf\)](#)

Nationell samverkan drivs framåt genom årliga handlingsplaner, där det finns beslutade aktiviteter, arbetsgrupper med arbetsgruppsledare och en plan för genomförande.

Kompletteringar för Jämtland Härjedalen

I det här kapitlet finns kompletterande avsnitt utifrån våra förhållanden och förutsättningar i Jämtland Härjedalen, men som kanske inte är gemensamt för *alla* regioner i landet.

Höstvandring i Jämtlandsfjällen.

Foto: Niclas Vestfjäll

Regional och lokal samverkan

Jämtland Härjedalen Turism (JHT) har tagit på sig ansvaret som regional samordnare och är en av 21 regioner som ingår i Utvecklingsgruppen i den nationella samverkansmodellen.

Länsstyrelsen Jämtland ansvarar för underhåll och skötsel av de statliga lederna samt för lederna i skyddade naturområden. Länsstyrelsen har också ett samordnande friluftsuppdrag, med syfte att skapa möjligheter för alla i länet att kunna vistas i naturen och utöva friluftslivet. Region Jämtland Härjedalen är delaktig i den regionala samordningen utifrån sitt folkhälsoansvar. STF Jämtland arbetar ideellt och samordnar en del vandringar förutom centrala STF som framför allt har flertalet raststugor på de statliga lederna i länet.

För pilgrimslederna i länet är arbetsgruppen Pilgrim Jämtland Härjedalen etablerad. Utöver det finns också Pilgrim i Sverige (PIS) som nationella samordnare av pilgrimslederna.

Det är olika förutsättningar och förhållanden i Jämtland Härjedalens åtta kommuner när det gäller vandringslederna. Fyra av fem destinationsorganisationer i regionen arbetar med ledförvaltning/samordning/marknadsföring av lederna. I övriga områden är det vanligen en förening som är ledförvaltare. I Östersunds kommun har kommunen ansvar för ledförvaltningen för de stadsnära lederna och samordnar även S:t Olavsleden. Kommunförbundet Jämtland Härjedalen är delaktig i den regionala samordningen.

Gemensam målbild

Den gemensamma målbilden för Nationellt ramverk för vandringsleder består av önskade effekter på både kortare och längre sikt. På kort sikt handlar den gemensamma målbilden om att samverkansmodellen är etablerad och fungerar. I den målbilden ingår att berörda parter tar ansvar för sina huvuduppgifter och samordningen dem emellan – både lokalt, regionalt och nationellt. Med samverkansmodellen på plats kan de långsiktiga effekterna av Ramverket uppnås:

- En väl utvecklad nationell infrastruktur för vandringsleder.
- Vandringsleder är en viktig del av attraktiva platser och förutsättningar för att leva, verka, bo och besöka.
- Goda förutsättningar för ett hållbart friluftsliv nu och i framtiden.
- Sverige är en av Europas mest ledande och hållbara vandringsdestinationer, med en ökad andel internationella gästrätter i Sverige.

Vi i Jämtland Härjedalen ingår således i en större helhet. Arbetet med den regionala samordningen av vandringsleder och samverkan nationellt, regionalt och lokalt ska bidra till vårt ledssystem består av kvalitetssäkrade leder som bidrar till folkhälsa, platsattraktion, regional utveckling och turism.

Kaffepaus och fika är alltid viktigt på en vandring och vid samverkan. Foto: Anette Andersson

Dialog med markägarna

Eftersom dialog, överenskommelser och avtal med markägarna är en väldigt viktig del så lyfter vi fram det i ett eget avsnitt. I Ramverket ingår det i avsnittet Organisering.

Det kan vara olika ägarförhållanden på de vandringsleder där inte staten är huvudman. Det kan vara privatpersoner, skogsbolag, företag, kyrkan eller kommunen som äger marken. Vid en anlagd led behöver den som är ansvarig för leden ha ett skriftligt avtal med markägaren. I de flesta fall finns enbart muntliga överenskommelser i Jämtland Härjedalen. I de områden där det är mer omfattande turism är det vanligare att det finns en formell organisation som hanterar detta och har skriftliga markägaravtal.

I Nationella ramverket finns det en [mall för nyttjanderättsavtal](#) mellan ledförvaltare och markägare som bland annat LRF och Naturturismföretagen har tagit fram. Om man gör justeringar i den mallen så bör man vara medveten om att det kan få konsekvenser rent juridiskt så att t.ex. LRF inte kan rekommendera sina medlemmar att skriva på avtalet.

I Ramverket finns också tips och råd om ansvarsförsäkring och skogsbrandsförsäkring som i sin tur bygger på nyttjanderättsavtal med markägaren.

Far och son på fjällvandring på baksidan av Åreskutan.

Foto: Andreas Edholm

Pilgrimslederna i Jämtland Härjedalen

Pilgrimslederna räknas som tematiska leder inom den nationella samverkansmodellen. [Pilgrim i Sverige \(PIS\)](#) är den nationella samordnaren och det finns en särskild skyltstandard för pilgrimslederna i Sverige. ”Pilgrim i Jämtland Härjedalen” är en arbetsgrupp som samverkar kring pilgrimslederna i Jämtland Härjedalen.

I Sverige finns över 40 pilgrimsleder som blir allt populärare. Pilgrimsvandringar är en del av vår historia. Vi kan fortfarande vandra på samma vägar som människor gjorde på medeltiden.

I Jämtland Härjedalen har vi fem pilgrimsleder på totalt 90 mil som alla går till Nidarosdomen i Trondheim som upprättades efter Olav Haraldsson (Olav den Helige). Åre 2030 är det 1 000 år sedan som vikingakungen Olav dog i slaget vid Stiklestad och då räknar man med att det kommer att vara många vandrare på länets pilgrimsleder.

[Länk till pilgrimslederna i Jämtland Härjedalen.](#)

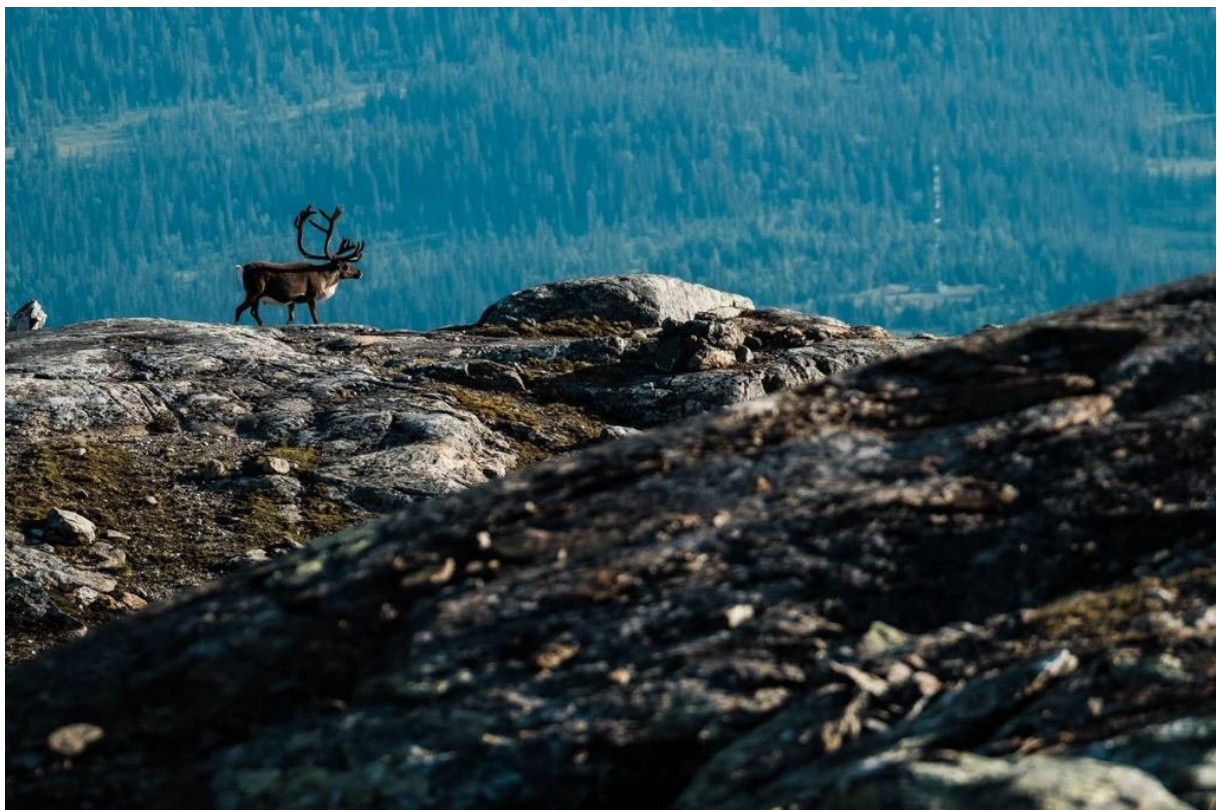
S:t Olavsleden med vy från Frösön.

Foto: S:t Olavsleden

Hållbar dialog med rennäringen

Renbetesmarker är en del i det aktivt brukade kulturlandskapet i Jämtland Härjedalen. Om leden går genom ett område där det förekommer rennäring så bör du som ledansvarig ha en god dialog med samebyn för att bättre kunna tillhandahålla aktuell information om hänsyn till renen och rennäringen för att undvika störningar. En speciellt känslig tid är under våren i april-maj då kalvarna föds.

Allemansrätten ger övergripande information och råd om hur vi ska ta hänsyn till såväl verksamheter som människor och djur i naturen. [Här](#) finns information från Naturvårdsverket om Allemansrätten i fjällen med hänsyn till rennäringen. [Här](#) kan du få mer information om rennäringen i Sverige samt Gaaltjes skrift "[Med samiska perspektiv](#)".

Ren på klippa.

Foto: Darren Hamlin

Fjällsäkerhet

I Jämtland Härjedalen går ett flertal vandringsleder på fjället och då behöver vandraren ha mer erfarenhet och kunskap om fjällmiljö samt rätt klädsel och utrustning. På fjället ställs också högre krav på leden, t.ex. tydliga ledmarkeringar och information.

Med anledning av att vädret kan växla ganska kraftigt även på sommaren så bör man ha koll på väderprognosen, kunna orientera sig och ha en backup-plan. Information från lokalbefolkning och stugvärdar om lokala förhållanden som vattenflöden m.m. är alltid värdefullt.

[Här](#) finns mer tips och råd från Fjällsäkerhetsrådet som ledförvaltaren kan hänvisa till i sin kommunikation kring fjällsäkerhet.

112-appen bör vara installerad på mobilen. När man larmar från 112-appen så kan man dessutom skicka rätt koordinater till larmcentralen.

Vandring på kalfjället i bra väder med fina vyer.

Foto: Darren Hamlin

Sist men inte minst

Värdet av infrastrukturen i naturen

Vandringen i Jämtland Härjedalen är den enskilt största reseanledningen inom besöksnäringen och sannolikt den viktigaste aktiviteten för folkhälsan. Naturen och dess potential är också något som alla människor, oavsett förutsättningar, kan och bör få nyttja.

Alla aktiviteter behöver någon form av plats, anläggning eller arena. Naturen i sig själv är en fantastisk arena. För att tillgängliggöra och även skydda naturen har vi i alla tider skapat och använt oss av stigar och leder. I takt med att fler och fler sökt sig ut i naturen så har vi kanaliserat och utvecklat populära stigar till leder och anläggningar, som till och med kan betraktas som arenor. Det finns dock inga vändkors eller biljettkassor för att få tillträde till detta som det finns vid andra aktiviteter, vilket förutsätter att kostnaderna för underhåll och skötsel på något sätt finansieras av den som tillhandahåller leden. Idag sköts de flesta vandringslederna i Jämtland Härjedalen ideellt med inslag av tillfälliga projektmedel, vilket gör det väldigt sårbart och kortsiktigt.

Bra friluftsarenor stöttar en aktiv livsstil och är en viktig faktor för platserna vi väljer att bo på, speciellt i glesbygden, eller besöka. Det leder till positiva ekonomiska och hälsomässiga effekter i lokalsamhällena. Avsättning av resurser för underhåll och skötsel är högre till andra friluftsanläggningar än till vandringslederna.

Värdet av infrastrukturen för friluftsliv och vandring behöver förankras bland våra politiker på såväl nationell som regional och lokal nivå. I Ramverket finns det tips på argument till beslutsfattare som baserar sig på olika undersökningar.

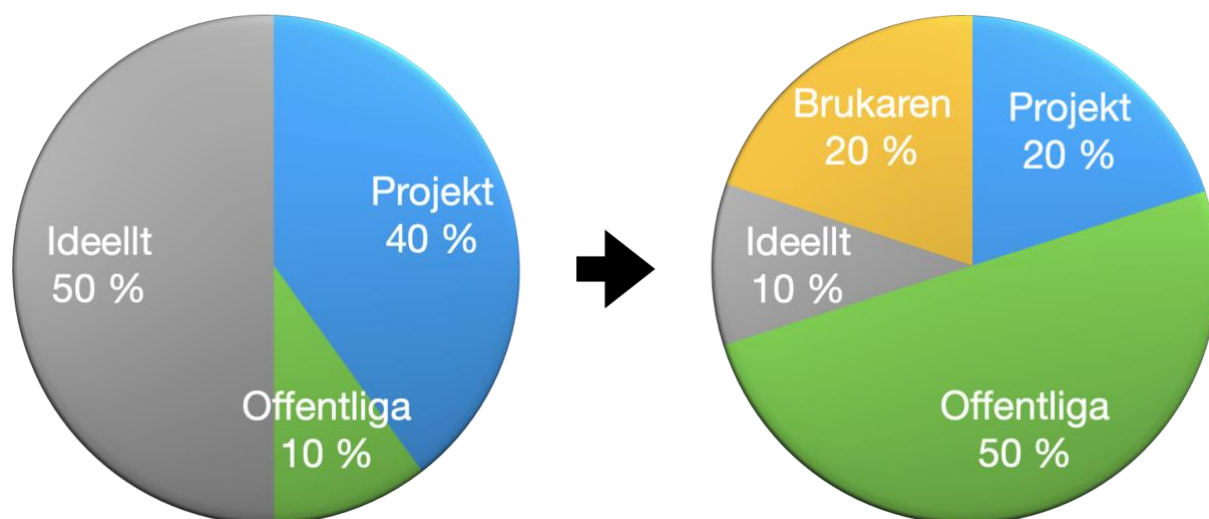
När vi spanar ut över fjället förstår vi värdet av att kunna vistas i naturen. Foto: Darren Hamlin

Finansiering

Idag underhålls de flesta vandringsleder i Jämtland Härjedalen genom i huvudsak ideellt arbete och tillfälliga projektmedel. På några ställen är det mer affärsdrivna ledbolag som tillhandahåller leden och då är det vanligen på en destination med omfattande turism där också besöksnäringen bidrar med finansieringen. På många leder är det en ideell förening utan egna resurser som tillhandahåller och sköter leden. På vissa leder finns det ingen alls som sköter leden och då skulle det behövas ett gemensamt finansierat ledteam som åker ut och hjälper till som kanske i sin tur finansieras av en fond med gemensamma resurser.

För att underhålla och sköta våra 285 mil vandringsled i Jämtland Härjedalen där inte staten är huvudman behövs uppskattningsvis ca 11 Mkr/år. [Här](#) finns mer information om detta.

[Riksrevisionens analys och rapport](#) angående de statliga lederna efterlyste mer resurser och långsiktighet för underhåll och skötsel. Det gäller också de leder där staten *inte* är huvudman. Vi behöver en långsiktig och hållbar finansieringsmodell av underhåll och skötsel.

Det vänstra cirkeldiagrammet visar en förenklad bild av hur underhåll och skötsel av vandringslederna finansieras i nuläget och det högra cirkeldiagrammet visar en potentiell framtida fördelning som behöver diskuteras närmare för att utforma en långsiktigt hållbar finansieringsmodell.

Allemansrätten

Allemansrätten med sina rättigheter ger oss förvisso fritt tillträde till naturen, men de anlagda vandringslederna är också förenade med kostnader för att bygga, utveckla, underhålla och sköta. Många leder som tillkommit av gammal hävd är inte alltid anpassade för ett större antal besökare, vilket kan få konsekvenser för både upplevelsen och naturen. Synsättet kring nyttjandet av vandringslederna behöver därför förändras för att de ska kunna tillgängliggöras på ett kvalitetssäkrat sätt och därmed också bli tillgängligare för alla, oavsett förutsättningar. Det bidrar också till att naturen bevaras och skyddas, vilket ger förutsättningar för en god dialog och förståelse bland berörda markägare och andra rättighetsinnehavare.

Allemansrätten är en unik möjlighet som gör att vi alla kan röra oss fritt i naturen. Den bygger på att vi alla tillsammans tar ansvar. Vi gör allemansrätt när vi tar hänsyn till djur, natur, markägare, verksamheter och medmänniskor.

För att kunna ta ut en avgift på vandringsleden så måste leden i juridisk mening klassas som en anläggning. Då upphävs allemansrätten. I Sverige har ingen vandringsled prövats rättsligt. Det finns dock inget hinder för att ta ut en frivillig avgift för att finansiera ledunderhåll.

[Här](#) kan du hitta mer information om Allemansrätten.

Vandring i Frostviken.

Foto: Sandra Lee